

Iva Tešić

Institut za književnost i umetnost, Beograd
megalofroneo@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
821.163.42.09 Ujević, T.
821.163.42-94

Autobiografski mozaik Tina Ujevića

Sažetak: Imajući u vidu da u opusu Tina Ujevića ne postoji autobiografija, u radu se bavimo tekstovima koji su pod naslovom *Autobiografski spisi* objavljeni u XIV i XVII knjizi *Sabranih djela*. Polazeći od pretpostavke da, fukovski rečeno, upravo duh „pišućeg subjekta“ predstavlja kohezioni princip koji ujedinjuje autobiografske fragmente, posebnu pažnju posvećujemo Ujevićevoj *spritus movens-u*, kao i razlozima njegovog doslednog opiranja pisanju bilo kakvog celovitog svedočanstva o svom životu.

Ključne reči: autobiografija, autobiografski mozaik, Tin Ujević, *Autobiografski spisi*

*Pravi je domaine autobiografije unutrašnji svijet,
tijek u neku neprekidnu budućnost.*

(Ujević 1967: 123)

Ujevićeva kritika bila je usredsređena pretežno na pesnikovu „javnu prezentaciju“, otkrivajući u stvaralaštvu odraz životnih prilika, odnosno sublimaciju pesnikovih duhovnih stanja. Polazeći od pretpostavke da umetničko delo nastaje na pozadini doživljenog, kao „prerada“ i „nadogradnja“ iskustva, većina istraživača bila je sklona „povezati tvrdnju da je život jedino vrijedan materijal književnosti – i da prema tome književnost vrijedi onoliko koliko svjedoči o jednom konkretnom životu“ (Donat 1974: 670).

Prema ovakvom istraživačkom konceptu (koji je, između ostalog, uporište nalazio i u Ujevićevom stavu da se jedini pravi život i jedina prava pesnikova biografija nalaze u njegovom delu¹), tekst, osim što je umjetnička tvorevina, postaje i pomoćno sredstvo za odgonetanje piščeve ličnosti.

Uzimanje u obzir vanliterarnih činilaca počiva na pretpostavci o svojevrsnoj uslovljenosti i isprepletenosti umetnosti i života, odnosno ideji da umetnost možemo posmatrati kao refleks okolnosti koje se prelamaju kroz stvaralačku individualnost. Prema tome, svako delo poseduje obeležje tvorca, ili, prema Fukou, tekst uvek upućuje na autorsku figuru, koja mu prethodi, odnosno stoji „izvan njega“ (Foucault 2015: 39).

Imajući u vidu različitost teorijskih polazišta, to jest drugačije viđenje relacije umetnost – život, priču o autobiografskom mozaiku Tina Ujevića započinjemo podsećanjem na pesnikove reči: „Ljudi su suviše radoznali. Šta imam da govorim? Svi hoće da znadu podrobnosti iz našega života; ali da li taj postoji? Da li mi živimo?“ (Ujević 1966: 27). U pitanju postavljenom na ovakav način krije se suštinska nedoumica. Pominjanjem „tog života“; to jest vezivanjem pokazne zamenice uz imenicu, ukazano je na postojanje više njegovih oblika, a onaj koji budi znatiželju predstavlja, očigledno, samo jedan vid. Umetnikova egzistencija je, prema Ujevićevom tumačenju, ambivalentna, osuđena na življenje i u sopstvenom delu i u životu, s tim što je preduslov za postizanje uspeha vezan za odstranjivanje socijalnog i emotivnog, jer „Umjetnik je samo utoliko ostvario svoje djelo, ukoliko je s planom, sistemski i bez prekida, ukinuo svoj građanski, domaći i intimni život“ (Ujević 1966: 129). U Ujevićevom slučaju, spoljašnji i lični (umetnikov) svet međusobno se isključuju, pri čemu izopštavanje iz svakog šireg (socijalnog) konteksta predstavlja način da se bude u delu, što će reći

¹ U eseju „Autobiographie“ čitamo: „Često sam naglašavao: jedini pravi i život i biografija umjetnika nalazi se samo u njegovim djelima. Nesumnjivo, time se pridaje važnost imaginativnom momentu duha prema gruboj empiriji. Ima nešto što čovjek, uprkos svih promjena, brani i u svojim umjetničkim idejama, neka skoro načela, i laska veli da je to ljepše i svetije nego i najsjajniji život“ (Ujević 1967: 121). Sa navedenim su saglasni tvrdnja da „Umjetnik živi u svojem djelu, a nikako u svom životu“ (Ujević 1966: 129), ali i pitanje postavljeno u „Prigovoru interviewu“: „Ostalom, zar pjesme (a onda u nekoj mjeri i pripovjetke, novele, romani, drame i filozofski ogledi) nisu memoari?“ (Ujević 1966: 213).

Osim toga, potvrdu o pomenutim analogijama između života i umetnosti pronalazimo i u Ujevićevim komentarima o sopstvenoj poeziji. Tako je u eseju „Mrsko ja“ priznao je da je u *Leleku sebra* izražavao sebe: „U zbirci sam bio blizu, vrlo blizu patnji svoje duše i mesa, i izražavao sam žarko ličnost“ (Ujević 1966: 46). Isto tako, objašnjavajući naslov zbirke *Žedan kamen* na studentu, Ujević je, između ostalog, pomenuo da „taj naslov sakriva u sebi i drugo, preneseno značenje: vijek mojega bespravlja, uvjeti bez ostvarenja, mrtvi kapitali, sve ono nad čime treba najviše žaliti“ (Ujević 1966: 214).

– da se živi. Dakle, pravi oblik postojanja je upravo u umetnosti, ne u svakodnevicu, o čemu svedoči i kontradiktorna izjava: „Žudnja da ne budem, to je u meni žudnja da budem“ (Ujević 1966: 189).

U skladu sa uverenjem da književnik treba da bude zanimljiv po svom delu, svaku priču koja se odnosi na puko egzistiranje (u realnosti, ne u umetnosti) smatrao je za „bolest dragoga ja“, „hipnozu solipsizma“, „priliku da se postane smiješan“, „oblik napuhavanja samoga sebe“, „razmetanje veličinom svoje ličnosti i važnosti svog slučaja“, što je označavao kao nešto „vrlo ženski i preženski“ (Ujević 1966: 38). I prikupljanje biografskih podataka predstavljalo je za Ujevića bespredmetni posao. Svega dva puta je, i to na zahtev uredništva, priložio sopstvenu biografiju – „jedan tačan iskaz o godinama, danima i satima, koji može praviti dokazno sredstvo, alibi i preporuku“ (Ujević 1967: 107). Prvo takvo podnošenje „urednih isprava“ objavljeno je kao nepotpisana beleška na kraju *Ojadenog zvona*, i u njoj su sukcesivno poređani elementarni podaci: rođenje u Vrgorcu, detinjstvo provedeno u rodnom mestu, Imotskom i Makarskoj, završena gimnazija u Splitu i „studiranje i boemisanje“ u Zagrebu, Beogradu i Parizu, kao i napomena da se izuzev poezije bavio prevodjenjem i novinarstvom (Ujević 1964: 360). Druga „knjigovodstvena“ beleška nalazi se među biografijama *Hrvatske mlade lirike*, i tu, pored osnovnih podataka, pronalazimo sledeće:

Jedina data u mojem životu koju treba zadržati, je moj rođendan; ta mi se vanredna stvar desila na Svetoga Ćirila 1891. (Skromno mislim, da je zbog toga 5. srpnja i izabran za narodni blagdan.) U Zagrebu, Beogradu, Parizu upisivah književnost i filozofiju; u stvari je moja struka enciklopedija, a kelnere uvažavam koliko i profesore. Listovi koje sam pokretao nijesu izašli, a zbog jednoga sam ja ušao (u buturnicu). Turio sam u promet mnogo burgija i turpija, ali sam izdao svega jednu stvar: Hrvatsku, kako hoće austrofili. Sva se bibliografija o meni sastoji u par članaka g. Marolia i A. G. Matoša („Literarni fakini“), a ikonografija u Koprivama („Božić grabancijaša“), gdje se nalazi moja najozbiljnija profession de foi u kavanskom sonetu i mudra rečenica: Poćudnu kritiku smatram kritikom, pokudnu reklamom. Spasit ću se u tvojim očima, čitaoče, ako ti kažem, da štampam samo slabije stvari. (Ujević 1914: 150–151)

Interesantna je i anegdota (na koju ukazuje Nedeljko Ješić u knjizi *Tin Ujević i Beograd*) koja otkriva Ujevićev ironičan odgovor na predlog da dostavi svoju biografiju:

No znate šta mi se dogodilo? Došao je ovih dana jedan redaktor da mi traži, kao i nekim drugima, biografiju. Ja [...] u principu nisam bio sklon da ga odbijem, ali sam mu kazao ovako: Biografiju? Ja je nemam. [...] Pošto nemam zasluga za književnost ni za umetnost ni za nauku, sasvim bi pravilno bilo, kako ubuduće ne mislim da pišem dela, da budem član kakve akademije, bilo za književnost, umetnost ili nauku. [...] U ranijim egzistencijama bio sam Buda ili vladar Egipta pod imenom Mehmet Alije. [...] Ja sam se već pre nekoliko godina proglasio suverenim vladarom u više evropskih država. (Ješić 2008: 102)

Ujević je odbijao robovanje hronologijama, vezivanje za datume, epohu, institucije, savremenike, familiju. Smatrao je da je *sui generis*, proizvod sopstvene duhovne evolucije, te da „ne duguje svoj dar nekoj porodici, nego lično sebi [...] u duhovnome smislu, on je sama sebe stvorio, on je nerođen i nije vajan od obiteljske gline“ (Ujević 1967: 86). Insistirao je na potpunoj nezavisnosti (čak tvrdio da nije učio iz knjiga, niti od drugih, već samo „po sluhu“) i izričito se protivio svrstavanjima i svojatanjima, naglašavajući da je jedina odrednica koja može stajati uz njegovo ime – slobodan mislilac. Ideja o sačinjavanju „popisa“ života i rada činila mu se iritantnom, čak toliko da je sanjao svoj „majstorski *Ogled protiv autobiografije*“. Pored lične averzije, svesti o upitnoj pouzdanosti sopstvenih tvrdnji, ali i činjenice da autobiografija podleže naknadnim intervencijama² – doradivanjima i ulepšavanjima, postavio je i pitanje da li pisac sme „po savjesti i s pravom govoriti o sebi?“ (Ujević 1967: 124).

Ukoliko imamo u vidu da pisanje autobiografije predstavlja svojevrsnu kreaciju, konstrukt u većoj ili manjoj meri saglasan sa stvarnošću, čini se da uvođenje etičke dileme ipak nije neosnovano. Pisac, dakle, odabira fokus oko koga će isplesti priču i, shodno tome, vrši selekciju „životnog materijala“, pri čemu stepen podudarnosti sa realnošću nije propisan niti obavezujući, zavisi od svakog autora ponaosob. Dok je Ležen dopuštao odstupanja od istinitosti, verujući da dorade i naknadne modifikacije nisu fikcija – „Svi smo mi ljudi-priče. Fikcija je kad se izmisli nešto drugačije od toga“ (Ležen 2009: 47) – za Ujevića pojmovi objektivnosti i istine nisu relevantne kategorije. Relativizovao ih je, smatrajući ih specifičnim zabludama

² „Čovjek dolazi u opasnost kada govori o sebi da pretjeruje sve što je u vezi s njegovom ličnosti: i ljude, i događaje i ideje. To je bolest od dragoga ja. Teško je biti iskren, a i ne vrijedi [...] Ako čovjek piše svoje uspomene, u opasnosti je da pretjera značenje svojega vremena i sredine [...] Čovjek jedva bira budućnost, a prošlost međutim bira“ (Ujević 1967: 81).

i zamkama, posebno opasnim za „nedovršene i neškolovane duhove“ koji se zavode idejom o pisanju autobiografije, a nisu svesni da piščev doživljaj prevazilazi nivo „arhivske činjenice“.

Prema njegovom ubeđenju, „objektivna biografija može biti biografija jednog zakona, a ne ona jednog čovjeka“ (Ujević 1967: 108). Takozvana objektivna biografija je, dakle, biologija, dok je lična istorija – skrojena od snova i emocija – nalik bioskopiji. Takvu celovitu „bioskopiju“ Tin Ujević nije želeo da obavi, ostavljajući za sobom samo fragmente, koji su posthumno prikupljeni i kao zasebne celine objavljeni u XIV i XVII knjizi *Sabranih djela* pod naslovom *Autobiografski spisi I i II*.

Odbijanje da sačini autobiografsko svedočanstvo neodvojivo je od specifične perspektive koju sačinjavaju tri neraskidivo povezana elementa. Reč je o uzajamnosti i međusobnoj uslovljenosti odnosa prema: egzistenciji, sopstvenom biću i stvaralačkom činu. Problem jastva za Ujevića predstavlja elementarnu životnu i umetničku inspiraciju, postajući istovremeno važna odrednica njegovog stvaralaštva. On govori o podeljenosti, odnosno umnoženosti svog bića,³ o smrti svojih duša,⁴ kao i o svojim preporođanjima i uskrsnućima,⁵ a poništavanje sebe prisutno je kao neka vrsta ontičkog principa, odnosno poetičkog načela.⁶ Ipak, odluka da „u sasvim neposrednom obliku“⁷ ne govori o sebi bila je hotimična. Kao elitista, smatrao je nedopustivom svaku familijarnost sa publikom. Želeo je da ostane nedostupan i nedokučiv, umetnik koji „ima svoje ‚unutrašnje vrijeme‘ prostor duha i duše u kojem živi i kreće se“ (Ujević 1966: 172). Pisanje o sebi video je kao svojevrsni nedostatak („Ljudi koji su bolesni najviše govore o sebi, jer ih bolest, koja je jedno ograničenje, sili da samo o sebi misle i o sebi govore“ (Ujević 1966: 130), ali i „najbolji način da se napravi(m) smiješan“ (Ujević 1967: 35). Takođe, bio je svestan potencijalnih zabuna i nejasnoća oko njegovog života i rada, zbog čega je ismevao sve buduće pokušaje

³ „Nosim u sebi više od jednog čovjeka“ (Ujević 1966: 38).

⁴ „Sa punim osjećajem zadovoljstva promatram [...] promenljivost zemaljskih stvari i primam rado smrti nekih sopstvenih duša kao stvarna oslobođenja“ (Ujević 1966: 44).

⁵ „Ja sam se preporodio i umro možda i više nego jedanput, sve u planu same jedne egzistencije“ (Ujević 1966: 153).

⁶ „Trebalo bi mi bar pet godina najstrože samoće da se vratim izvoru samoga sebe, jer sam ja u bunilu jednoga fiktivnoga tijela i apstraktne psihe. [...] Rekao sam zbogom samomu sebi i svakom idealu, žao će mi biti ako se budem morao uskrsnuti u život. Ja sam raščerečeni plijen halucinacija i pusta poživinčena opsesija“ (Ujević 1966: 125, 126).

⁷ „Nikada nisam vrlo rado i u sasvim neposrednom obliku govorio o samom sebi“ (Ujević 1966: 186).

tumačenja, ističući: „[...] još će uvijek fragmenti da mistificiraju publiku o mojim cjelinama [...] Ali, pazite dobro: ono što u tom slučaju pravi nepravdu (pitanje: komu?), to nisu moji lirski i drugi fragmenti, to su njihove krnje, nepotpune i šepave interpretacije“ (Ujević 1967: 34).

Naknadne „krnje i šepave interpretacije“ uslovljene su, između ostalog, i odnosom prema autorskoj figuri kao karakterističnom načinu „postojanja, cirkuliranja i funkcioniranja određenih diskursa u nekom društvu“ (Foucault 2015: 46). Podsetićemo, svaka atribucija tekstova objedinjenih imenom Tina Ujevića određena je i pojedinostima koje se ne odnose isključivo na stvaralaštvo, zbog čega se „reči [...] otvaraju pred saznanjem koje je za njih vezano“ (Blanšo 1960: 270).

Predstava o Ujeviću građena je s pretežnim osvrtom na detalje koji su obeležili njegov građanski habitus, pa je, po automatizmu, prizivan i neknjiževni prtljag – mnoštvo komičnih zgoda koje su pratile njegovo ime. Evo kako je ovaj „čovjek nesporazuma“ komentarisao takav sticaj okolnosti:

Ako netačnosti treba ispravljati detaljno, trebalo bi nekoliko hiljada godina da ispravim sve netačnosti o sebi. Ili barem glavne. [...] U javnosti su kružile anegdote o meni, neko je pisao čitavu knjigu takvih anegdota. Druga je stvar što sam se ja tako petvarao u legendarnu ličnost koja nema veze s mojim stvarnim životom. (Ujević 1967: 64)

ili:

Moje se ime neki put čita u javnosti, ali paradoks hoće da se veliki dio čitave te ljubazne i simpatične proze piše naopako. (Ujević 1966: 141)

Mada je bilo nemoguće opovrgnuti sve neistine, Ujević se ipak oglašavao u štampi, demantima: „Morao bih imati čitav presbiro da pritim i popravljam sve što se o meni napiše“ (Ujević 1966: 84). Ostavljao je utisak da mu je sasvim svejedno kako će biti shvaćen, nije po svaku cenu želeo da ubeđuje ili razuverava. Iako je posedovao vrlo izraženu, čak narcisoidnu svest o sopstvenom značaju, njegovu potrebu za samoprezentacijom ukidalo je uverenje o ništavnosti, površnosti i prolaznosti svega zemaljskog. Ujevićeva tendencija bila je da stvori zabunu, zavara, uskrati mogućnost pretencioznih interpretiranja, otkrivanja istina / važnih detalja. Prema svedočenju Velibora Gligorića, uporno se ograđivao „bodljikavim žicama“ (v. Ješić 2008: 75) i zametao tragove za sobom. Namera mu nije bila da razotkriva sebe, nije, dakle, imao taj, prema Starobinskom,

ključni autobiografski impuls. Nedostajao mu je samoljubivi poriv svojstven onima koji „žele da spasu svoje odvratne lešine u grobu“, to jest koji bi hteli „staviti nešto van domašaja smrti“ (De Man 1975: 19) i čija svaka delatnost „podsvesno ima značenje njihovog zagrobnog trijumfovanja“ (Drainac 1983: 343).

Ležen je, recimo, priznavao ambiciju da ostavi svedočanstvo o svom životu: „Autobiografija, to je bio moj san. Da najzad učinim svoj život celovitim i, zašto ne reći, primamljivim. Iza teorijskog rada stajalo je mnogo frustracija i želja“ (Ležen 2009: 52). Nasuprot tome, potreba za zaokruživanjem i predočavanjem sopstvenog životnog puta kod Ujevića nije prisutna ni u naznakama. Taj poduhvat se, ako mu je verovati, preobratio u želju da stvori spis protiv autobiografije.

Retrospektivno pisanje o sebi (koje, u teorijskom smislu, predstavlja odrednicu autobiografskog diskursa⁸) video je kao podređivanje „mrtvoj ličnosti“ – onom Ja fiksiranom u prošlosti, umnogome različitom od sadašnjeg. Smatrao je da je svako stvorenje zasebno more, ono „vječito što se mijenja“ (Ujević 1967: 119), tajna određena svojim plimama i osekama, čija se suština krije u unutarnjoj bujnosti, neuhvatljivosti, neodređenosti. Ujević nije prihvatao definitivne sudove upravo iz razloga što je sve poimao u potencijalnim menama, nedovršenostima. Tako je i deskripcija života hidrografska, podstaknuta otkrivanjem paralelizma između čoveka kao mikrokosmosa i mora:

[...] more, reklo bi se, posjednik je ličnog identiteta; ono ima geografsku kartu, stalne granice, kontinentalni okvir, ima i neku svoju danas zaokruživu misteriju [...]; zakoni ljudskog duha mogu da nam se ukažu kao hidrografska. [...] More se uvek kreće, ali ostaje. [...] Zakoni duše su kao zakoni mora. (Ujević 1967: 114)

More je za Ujevića metafora slobode, nespitanosti, neograničenosti, velike misterije koja poseduje sopstvena načela funkcionisanja. Koordinate pojedinačnog mikrosveta otkrivaju se u duhovnim i emotivnim sadržajima, koji u Ujevićevom slučaju postaju ključni elementi literarne prezentacije. Iz tog razloga, opravdan je pristup orijentisan na umetnikov „emotivni

⁸ Iako ukazuje na „nesređenost“ autobiografije kao žanra, Starobinski ipak ističe pretpostavljene uslove (među kojim su prioritetni ideološki ili kulturni) koji omogućavaju da govorimo o autobiografiji, pri čemu naglašava „važnost ličnog iskustva“, ali i postojanje „pogodne prilike“ da se nekom drugom prenese „iskreni izveštaj o tome“. Pomenuta pretpostavka „ustanovljava opravdanost tog ja i ovlašćuje subjekt diskursa da za temu uzme svoj prošli život“ (Starobinski 1990: 46).

aparata“⁹ kroz čije spoznavanje se, demanovski kazano, obelodanjuje onaj „organizacioni princip u svim [...] delima, bez obzira kome periodu ili žanru pripadala (dovršeno delo, fragment, dnevnik, pismo, itd.)“ (De Man 1975: 175–176). Reč je o pristupu koji budi „dublju simpatiju sa jednim živim bićem, tako da iznutra shvatimo njegove pokrete, funkcionisanja njegovog životnog sistema, da bez mehaničkih crteža, računa i obračuna, uhvatimo tajnu njegovog organskog sklopa“ (Vinaver 2012: 344), a kojem je u osnovi traganje za „doživljajem koji je istovremeno i početni i središnji“ (De Man 1975: 146).

„Ujevićevske“ kontradiktornosti, ali i svojevrsna raspoloženja i osećanja pojavljuju se kao prepoznatljivi „tonski odjeci“ njegovih (ne samo „autobiografskih“) tekstova. Reč je o nezadovoljstvu sopstvenim položajem, samosažaljenju, žalu zbog neiskorišćenih prilika, nerealizovanih planova, sticaja loših okolnosti, zatim ljutnji na sredinu koja nedovoljno ceni njegov rad, ali i na druge koji su (iako manje vredni / obrazovani / talentovani), za razliku od njega, situirani i na uglednim položajima itd.¹⁰ Značajno mesto

⁹ Sledeći Bergsonovu teoriju, Stanislav Vinaver je propagirao predlog da se pisac shvati pomoću „emotivnog aparata“, jedinog načina koji je „nezagađen“ i oslobođen beskorisnih saznanja (v. Vinaver 2012: 344).

¹⁰ Navešćemo nekoliko citata iz tekstova [O Ladislavu Žimbrenku], „Književnost u domu štampe“, [Je li meni književnost... potrebna?] i „Razmišljanja protiv autobiografije, egolatrije i filantropije“, „Piramidalne senzacije *Vremena* o meni (2. IX)“:

„Moji školski drugovi, vršnjaci i znanci postali su profesori na najčuvvenijim evropskim univerzitetima, ti premda nisu bili u školi, a još manje u književnosti, darovitiji od mene važe u više zemalja kao odlični lingvisti i filolozi. Meni se oduzima i prosti crni hleb, te mi se navaljuju na leđa nepravedne patnje, koje niko nije iskusio otkako poezija i književnost postoje na svijetu“ (Ujević 1967: 40); „Ja decenijama ne mogu da dobijem kruha, i žele da me prisile na prosjačenje“ (Ujević 1967: 73); „Koliko je mojih stvari ostalo neštampano! [...] Stav naše javnosti u cijelini prema mojoj književnosti već od pamtivijeka nije ispravan. [...] Ja bih nazvao: jedna nečestitost, primjer obespravljivanja. Humanitarci, ustajte za Crnce iz Senegala, za divljake iz Australije. Za mene ne treba ustajati – mene su uspavali šamani i čarobnjaci. Stvarno, kulturna bruka. Prema meni nitko nije pokazao dobre volje. Organizovane su čitave hajke. [...] Nijedan se list nije našao da mi povjeri duže vremena saradnju [...] u Europi se za književnost zarađuju pare. A ja mislim da sam književnik evropski“ (Ujević 1967: 78); „Savremeno društvo [...] jedna je organizacija koja je odlučila da sa mnom najškrtije postupa i, većinom, služi kao jedno oruđe sabotaze; [...] savremeno društvo najveći je neprijatelj i razarač mojih radnih metoda i, tim putem, mojega ‚genija‘. [...] U borbi protiv mene paralelno se kreću rušenje i falzifikat“ (Ujević 1967: 101); „Kada je trebalo ozbiljno pisati o mojoj lirici, imao sam vrlo mali broj ozbiljnih kritičara i recenzenata. Kada je trebalo ozbiljno pisati o mojoj kritici, štampalo se nešto tako šaljivo kao ni o jednom piscu do tada. [...] Kada je trebalo dići glas za moje ekonomske zahtjeve, štampa ga nije digla, samo je rijetki pojedinac naoštrio pero da se potuži i ‚sažali‘ na moju bijedu“ (Ujević 1967: 141) itd.

u Ujevićevom emotivnom repertoaru pripada i patnji kao cjeloživotnom usudu. „Umeće da pati“ izdvajao je kao svoj posebni talenat:

I moja je naročita sposobnost i najveća majstorija što imam dar da patim na sve moguće načine. I mozgom, i srcem, i živicima, i cijelim svojim bićem, i svakom žilicom. I povodom velikoga dara za patnju, ja sam se nekada obmanjivao mislju da sam ja izmislio ljubav. (Ujević 1965a: 30, 31)

U njegovom osećajnom katalogu posebnu važnost zauzima naglašena samosvest. Ipak, govor o sebi nije izbegavao iz razloga što je to, kako je Ležen tvrdio, uvek dosadno i nepristojno. Posredi je upravo suprotno ubeđenje – druge je smatrao nedostojnim sagovornicima („Ko hoće sa mnom da razgovara, nek plati taksu, pristojbinu“ (Ujević 1967: 37), dok je o sebi mislio na sledeći način: „U svojem životu nisam poznavao osoba važnijih od svoje, a o njoj ne marim govoriti ne iz skromnosti nego iz oholosti, jer onda bi i moji privjesci htjeli doći do važnosti“ (Ujević 1966: 213). Nabrajajući moguća tumačenja sopstvene ličnosti – narcis, bolesni solipsista, introvert – Ujević naglašava da je od svega pomenutog jedino važno sledeće: „no ja sebi utvaram da je već mojim prvim, reći ćemo elementarnim stavom, dan opći preduvjet za jednoga *vasionskoga liričara* i onaj mnogo srećniji za savremenog pripovjedača“ (Ujević 1966: 189). Na sličan način je vrednovao svoj rad: „ja nisam škrabalo i pišem u kritici naučne spomenike koje ne može oboriti ni savremenost ni buduće vrijeme. [...] Dakle, ja ne spadam u domaće i nacionalne pisce, nego u svjetske“ (Ujević 1967: 41 – podv. I. T.). Dokaz neobične umišljenosti je i sledeći stav, podvrgnut docnijoj (samo)kritici:

Tako mi se, kad sam imao 16 godina, činilo da sam ja iznašao ili prvi izumio Vasionu, sunce, zvijezde, mjesec, zemlju, druge ljude, i napokon nadodao Boga. Ali danas znam da je Priroda zaogrnuta velikim tajanstvom u kojemu je moja zagonetka samo mali dio. (Ujević 1965a: 31)

Međutim, Ujevićeva narcisoidnost nije dala podstreka za stvaranje autobiografskog svedočanstva – bio je nepokolebljiv u opiranju faktografiji, ostavljajući utisak nemara i nebrige za svoju prošlost. Tvrdio je da „pisac vjeruje u svoj genije, ali živi i umire bez računa“ (Ujević 1967: 84). Ta *docta ignorantia* uslovljena je, pre svega, ubeđenjem da se sve van domašaja sadašnjosti i budućnosti „Ja“ vezuje za „slučajne forme [...] forme koje nisu autentično moje i koje postaju nevažne“ usled činjenice da su aktuelni problemi duha pretežniji od njegove „arheologije“ (Ujević 1967: 83).

Isto tako, važno je imati na umu da je biografija umetnika eterična, nesvodljiva na taksativno poređane podatke. U eseju „Biblioteke“ (čiji podnaslov glasi „ulomak etičke biografije“) čitamo:

Neću da prevrćem knjige, kada mogu listati dušu, češljati sjećanja, čitati lica, grepsti i dubiti osjećaje. Ako je polemička, neznatna, autobiografija iskrsla iz dodira s ljudima, ostaje uvijek vještačka; *prava, etička autobiografija počiva u meni, ona mene čita i mene će napisati*“.
(Ujević 1963: 140 – podv. I. T.)

Upečatljiva je, ali i dosledna, istrajanost u stavu da je unutarnji život jedini pravi oblik postojanja i da je ishodište snage i vitalnosti u duhovnom. *Spiritus movens* jeste presudni i spasonosni faktor, ne samo u egzistencijalnom smislu, nego i kao stvaralački impuls:

Ja ne znam kakve me još patnje čekaju u životu [...] čini mi se da sam prošao kroz sve ljudske patnje. [...] Bio sam u tamnici, u izgnanstvu; vidio sam kasarne, seminar, institute za trovanje mozga, sagriješio sam, gladovao sam, imao sam slabe cipele, bio sam pomalo i bolestan, mislio sam da ću poludjeti; što god sam poduzeo, propalo je [...] ostao sam na koncu na drumu, sa drugovima, sa pogubljenim rukopisima, s općenitim potcjenjivanjem mog rada; živući konačno od zajma i od tuđe pomoći. [...] Htjedoh gotovo da prestanem intelektualno raditi, ali badava, duh se javlja kada sam hoće, te vas sili da radite. [...] Htio-ne htio, moram ostati što jesam, literat. (Ujević 1965b: 277)

Duh je ta nadmoćna sila u čijem je „posedu“, te ne iznenađuje to što poistovećuje dušu sa svojim pravim bićem, kao što život savesti vidi kao jedinu egzistenciju: „ispit savjesti nije za me ništa drugo nego najiskrenije, najdublje, najizrazitije *očitovanje mogega života*“¹¹ (Ujević 1965b: 254, 255 – podv. I. T.). Međutim, i taj krucijalni deo ličnosti podložan je promenama. U eseju „Mrsko ja“ (posebno važnom za razumevanje načina na koji se pojavljuje, odnosno mistifikuje sopstveno prisustvo u delu) Ujević pominje preobražaj sopstvene duše, koja je prestala da postoji kao pojedinačna, utopivši se u jednu širu ljudsku savest i bezimenost. Njegovo „Ja“ poistovećuje se sa nebrojeno drugih savesti i tuđih „Ja“. Takvo pervertiranje i nestajanje

¹¹ U „Bilješkama jednog irskog utilitarca“ čitamo: „Ništa nije tako bolno za pisca, kao naći se u lažnim ulogama kada javnosti mjesto srca i duše (ili svoje griješne puti i čula) mora ponuditi samo krivotvorinu svoje savjesti. To znači da se udaljio od puta prema stvarnosti. A i to biva“ (Ujević 1965b: 53).

može biti shvaćeno dvojako – kao deo ekspresionističkog manira, ali ga, sa druge strane, možemo razumeti i u Bartovom tumačenju, prema kojem

Ne govoriti o sebi može da znači: *ja sam onaj koji ne govori o njemu*; a govoriti o sebi rekavši „on“, može da znači: *ja govorim mome ja kao da sam po-malo mrtav*, zahvaćen lakom izmaglicom paranoične emfaze, ili još: *govorim o mome ja na način Brehtovog glumca*. [...] (Breht je savetovao glumcu da celu svoju ulogu misli u trećem licu). (Bart 1992: 201–202)

Objašnjavajući kako pisac uvek iznosi „jedan tipski slučaj čovječanstva“, Ujević je opisao brisanje tih „individualnih kontingencija“ prilikom kojih autorsko „Ja“ može da se protegne na sve bližnje, kao i na „nebrojeno drugih *Ja*, koji su istovetni sa isto toliko *Ti, on, mi, vi, oni*, sa gomilom ljudskih savjesti“ (Ujević 1966: 39).

Ovaj „imocki Bodler“ (Žeželj 1976: 7) se neprekidno poigravao sopstvenim identitetom. Njegovo „Ja“ je čas usmereno isključivo na sebe, čas u bratimljenju sa ostatkom čovečanstva, čas u iskazivanju sumnje u sebe. Nепrestano dovođenje u pitanje, čak i ograđivanje od sebe,¹² isticanje kontradiktornosti kao suštinskog životnog postulata (koji utiče na to da svoja razmišljanja „knjiži dvostruko u rubrike *pro* i *contra*“) odražava se i na odnos prema stvaralaštvu (za Ujevića jedinom pravom postojanju), kao i na ideju o pisanju svedočanstva o sopstvenom životu i radu. Dakle, to je ta sprega u kojoj su neraskidivo povezani: pitanje identiteta / sopstva, egzistencije i umetničkog rada.

Najavljujući svoje radove, Ujević će izraziti sumnju u njihovog tvorca, to jest njihovo poreklo:

Pojavit će se neki stihovi koji će biti izraz oniričkoga delirija, hipnagoških pokreta magnetizera, trabunjanja kroz somnambulizam. *Da li su oni od mene, ili od neke transverzalne ličnosti koje obara u međaše mojih unutrašnjih polja, neka za savremenike izvoli biti svejedno*. [...] Dakle, pojavit će se neki članci kao da ih sasipa jogin u fantazmu mržnje na zastoj znanja oboružan teškom artiljerijom modernih doktorata. *Nikako nije rečeno da su oni od mene, ako slučajno pod njima stoji moje ime*¹³. (Ujević 1967: 24 – podv. I. T.)

¹² „Ja nisam ni sam blag sudac, štaviše imam za umjetnosti tako strogo mjerilo da se ne usuđujem ni svoju stvar preporučiti kao održivu“ (Ujević 1966: 92).

¹³ Analizirajući svojevrstu igru autobiografskih, poetičkih i poetskih činilaca, kao i različite aspekte autofikcijskog u stvaralaštvu Rastka Petrovića, Monija de Buljia, Oskara Daviča, Milana

Ujevićevo odbijanje da definiše sebe nerazlučivo je od specifičnog poimanja života i vlastitosti. Sebe je doživljavao kao osobu složenu od „više drugih“:

Blago onom ko se razvio kao jedno organsko načelo [...] Ja sam niz prekida, bioskopska procesija, trajanje varka zaštićeno jednom fizionomijom. [...] U meni se ukrstilo, ispreplelo, isprekidalo više tih zakona i protuzakona. (Ujević 1965a: 97)

Osim toga, uverenje da nema nepromenljivosti predstavljalo je za njega osnovni egzistencijalni, ali i umetnički, princip. Dakle, činjenica da je apsolutno sve u dugoročnim procesima, kao i da se život očituje u svekolikim pluralitetima, previranjima, mnogostrukim manifestacijama i nikad dovršenim sistemima, onemogućava jednoznačno definisanje. Tako se i misli pojavljuju kao „vibracija“ mozga, dok je biće u neprekidnom bujanju, „magičnim promjenama“, dugoročnim „kristalizacijama“ i kompleksnim ispoljavanjima, zbog čega je uvek otvoreno pitanje da li smo mi zaista „svoje lično očitovanje“ (Ujević 1967: 81). Suštinu ličnosti predstavlja duhovna evolucija pojedinačnog „Ja“, realizovana kroz različite varijante, to jest drugačija ispoljavanja tog istog duha.

Svako ljudsko biće proizvod je kontinuiranog nastajanja i nestajanja, identitetskih izgrađivanja i razgrađivanja, kroz koja se ostvaruju različiti kapaciteti i varijeteti sopstvenog „Ja“. Prema tome, pošto smo stalno u raznolikim fazama konstituisanja, nemoguće je iznositi zaključke, imati jasne i nepromenljive sudove o bilo kome, čak i o sebi. Zagovarajući legitimnost stalnih promena, nemogućnost fiksiranja i izvođenja konačnih definicija, Ujević je nastavljao heraklitovsku liniju, relativizujući i ismevajući „istinu“, pouzdanost bilo kakvih tvrdnji, kao i potrebu da se za sobom ostavi trag.¹⁴

Dedinca, Miloša Crnjanskog, Stevana Raičkovića i Ljubomira Simovića, Bojan Jović ukazuje na poistovećivanje pesničke, životne i istorijske sudbine, prisutno kod Rastka Petrovića. Usled podudarnosti sa Ujevićevim poimanjem relacije između umetnika i njegovog dela, navešćemo Petrovićev iskaz: „Sada sam ja sasvim drugi. Ne tražite, dakle, da poznate u meni ovu ili onu ličnost. Toliko sam se izmenio da bi vam bilo uzaludno. Onaj koji potpisuje ovu knjigu, nisam ja, i ništa u njegovom životu ne odgovara onome što ćete čitati“ (v. Jović 2014: „Drugi, koji su nekada bili ja (o životnim, poetskim i poetičkim samosagledavanjima srpskih pesnika XX veka)“. U: *Penser l'autofiction: perspectives comparatistes / Preispitivanja: autofikcija u fokusu komparatistike*. Beograd: Filološki fakultet).

¹⁴ „Dosta je obična pojava da nedovršeni, čak neškolovani duhovi, koji vjerovatno nikada neće ni doći do svijeta umjetnosti, već u svojim najranijim danima misle da napišu kakav autobiografski spis, jer su pojmovi ‚istine‘ i ‚stvarnosti‘ ostali kod njih u takvim pojmovima da misle da je to ono što se njima dogodilo, što su oni vidjeli“ (Ujević 1966: 212).

Ujevićevo „Ja“ nije nikada isto, ovaj pisac je kontinuirano potcrtavao razliku između njegovih manifestovanja. U odgovoru na pitanje – „Uostalom, zar pjesme (a onda u nekoj mjeri i pripovjetke, novele, romani, drame i filozofski ogledi) nisu memoari?“ – napisao je: „Moji se memoari odigravaju samo u glavi“. Tom prilikom je otkrio da bi u njegovim memoarima „protagonist“ bio „ljudski duh, mozak koji misli da nema imena, trajno isti i različit iz trenutka u trenutak“ (Ujević 1966: 213).

Imajući u vidu Ujevićevo uporno opiranje faktografiji, ali i uvek prisutnu potrebu da ospori mogućnost prodiranja u intimne sadržaje, dostupne samo njemu („Ima jedan latentni život duše, za koji nije snimljena kartografija [...] ima života u ponorima, spiljama i pećinama duše, kamo se sabiru sile i nastaju zameci“ (Ujević 1966: 158), možemo se zapitati da li bi ovaj pisac uopšte pristao da se njegovi tekstovi okvalifikuju i objave kao autobiografski.

Doduše, Ujević je dopuštao postojanje „intelektualne biografije“, faktografije o književnom delu¹⁵ kao traga o piščevom angažmanu, ali nije imao nameru da napiše autobiografiju / „duhovnu biografiju“: „Autobiografija ide po kronološkome slijedu s namjerom da isplete vezu koja obuhvata cjelinu života“ (Ujević 1967: 124).¹⁶ Takođe, nije želeo da kreira priču o sebi – da, kako je govorio, „ukalupljuje“ svoj život, već da sopstvenom „Ja“ omogući nespupčan razvoj: „Nisu moji ideali u prošlosti, moj je ideal – moj razvoj. I svakako ne idem za arheologijom, muzealnošću, grobnicama i hipogejima“ (Ujević 1966: 172). Prema njegovim kriterijumima, ispunjen život imaju pustolovi, a ne „kabinetski pisci“, koji pišući autobiografiju kroje svoj narativni identitet. Dakle, nepobitna je činjenica o postojanju distinkcije između narativnog identiteta i proživljenog, koju je primetio i Ležen: „Danas mi je jasno da napisati priču o svom životu jednostavno znači živeti“ (Ležen 2009: 47).

Za „autobiografske“ spise uključene u Ujevićeve *Sabrana djela* možemo reći da imaju srodnosti sa dnevničkim beleškama – u njima ima i osvrta na svakodnevicu, na izgled kafana, aktuelna politička dešavanja („Uz Jukićev atentat“, „Šaljiva Dalmacija“), na neka opšta pitanja („Tragika inteligencije“), smrti prijatelja („Uz *Spomenicu* Vladimira Gaćinovića“), sopstvena

¹⁵ „Domišljam da biografija djela može dobro pristajati u okvir onoga što nazivam ‚intelektualnom biografijom‘“ (Ujević 1967: 124).

¹⁶ Sačinjavanje autobiografije je kreacija koju je Ležen opisao na sledeći način: „pravim selekciju i ostavljam po strani ono što se ne uklapa, odbacujem ga kao [...] otpad. [...] Ovaj strogi fokus na ograničeni deo koji sam odredio kao ‚centar‘ daje mi snagu da posmatram i klasifikujem sve ostalo“ (Ležen 2009: 44).

razračunavanja u štampi (npr. sa Drincem tetraptih „Povodom *Sumraka poezije*“), zatim demantija raznoraznih novinskih i čaršijskih neistina itd. Među njima su i tekstovi u kojima se pisac na eksplicitan način određuje prema pitanju autobiografije: „Razmišljanja protiv autobiografije, egolatrije i filantropije“, „Autofragmenti“, „Prijedlog za jednu autobiografsku skicu“, „Autobiographie“, „[Kratka autobiografija]“.

Pitanje o autofikcionalnoj prirodi, to jest odnosu fikcije i faksije, nije od presudne važnosti, iako je osnovano njegovo problematizovanje. Ključno razlikovno obeležje između autobiografskih i fikcionalnih dela jeste (prema Leženu) sporazum o istini, koji, u prvom slučaju, obavezuje autora da istinito ispriča svoj život, dok ga u drugom oslobađa te obaveze, uspostavljavajući na taj način razliku između referentne i fikcionalne istine:¹⁷ „Autobiograf obećava da će govoriti istinu, ili bar ono za šta veruje da je istina. On se ponaša kao istoričar ili hroničar, s tom razlikom što je tema za koju obećava da će dati podatke, on sam“ (Ležen 2009: 54).

Ipak, ključno je Ujevićevo određenje autobiografije kao „umne svojine“ – „Jedan od glavnih oblika moje autobiografije bio bi taj: šta sam u kojem najmanjem razdoblju *mislio*“ (Ujević 1967: 122), koje nam „daje dozvolu“ da u književnom radu prepoznamo svojevrsan trag o njegovoj duhovnoj evoluciji, uporišnoj tački ličnog identiteta, stvaralaštva, ali i sopstvene egzistencije. Prema tome, ovog književnika možemo razaznavati u pisanju, koje, fukoovski kazano, označava prostor njegovog stalnog iščezavanja, ali istovremeno i mesto njegove odsutnosti. Možemo reći da je Ujević taj *funkcionalni princip* (Foucault 2015: 64)¹⁸ u okviru strukture imenovane kao *Autobiografski spisi* – njegovo ime predstavlja integrišuće načelo i to ne samo u referencijalnom smislu, nego i kao stalna prisutnost „ujevićevskog“ duha.

Podsetimo, Ujević se izjasnio da veštačkom smatra autobiografiju zasnovanu na faktima, dok, nasuprot njoj, valorizuje takozvanu etičku, koja ostvaruje pravo na istinu nesvodivu isključivo na činjenično saznanje. Njegov „autobiografski“ fragmenti podležu isključivo unutarnjem određenju, nisu determinisani bilo kakvim spoljašnjim (socijalnim) činiocima, niti

¹⁷ Starobinski je smatrao da, bez obzira na relaciju faktivnog i fiktivnog, pisanje odražava duh onoga koji „drži pero“: „Ma koliko sumnjive bile ispričane prenesene činjenice, pisanje će bar predati autentičnu sliku onog koji drži pero“ (Starobinski 1990: 44).

¹⁸ Prema Fukoovom stanovištu, autor prestaje da postoji u tekstu kao individua (subjekat koji generiše značenje), preuzimajući ulogu „kohezivne sile“ koja drži na okupu delove teksta. Na taj način, figura Autora nije u potpunosti odstranjena (kao u Bartovom tumačenju), već dobija funkciju u okviru teksta, pretvarajući se u karakterističan modus postojanja.

privilegovanim položajem subjekta.¹⁹ Međutim, ne možemo prenebregnuti da je korpus tekstova u XIV i XVII knjizi *Sabranih djela* označen kao autobiografski. Tom činjenicom ispunjen je preduslov za takozvani „autobiografski ugovor“, koji, ukoliko recepijent pristane da tekst pročita žanrovski, može usmeravati razumevanje. „Dvostrukost čitljivosti“ prisutna u slučaju autobiografije omogućava nam izbor: da je čitamo kao istorijsko svedočanstvo ili kao književno delo (Stefanović 2010: 6).

Iako Ujevićevi *Autobiografski spisi* nisu autobiografija u doslovnom smislu (ne ispunjavaju teorijske pretpostavke definisane pojmom), ipak je nesporna uključenost / upletenost čitalaca: „Dok čitate neku autobiografiju, vi niste isključeni iz nje kao kad je reč o fikciji ili nekom dokumentarnom tekstu, naprotiv, veoma ste uključeni: neko traži da ga vole ili osude, a na vama je da to učinite“ (Ležen 2009: 46).

Zapravo, čitalačka selekcija daje prevagu odabranim detaljima i čitaoci / tumači / biografi tvore mozaičku strukturu, doživljavajući pročitano kao autobiografsku ili autofikcionalnu prozu, tragajući za istinom ili iskrenošću. Čitanje se na taj način, kaže Moris Blanšo, „otelovljuje u čitaocu“, pretvarajući se u „načelo novog postojanja“ (Blanšo 1960: 173). Svako ponovno iščitavanje obogaćuje i menja razumevanje jednog životnog toka, jer uključuje učitanje / dočitanje, pa tako „To sada zaista nije više delo koje je čitano, to su misli svih o kojima se ponovo mislilo, zajedničke navike [...] svakodnevno komešanje koje produžuje da tka trajanje našeg života“ (Blanšo 1960: 175). Na taj način, čitalac postaje prostor potpune i konačne „egzistencije pisanja“, odnosno mesto „gdje ta mnogostrukost nalazi svoje žarište“ (Barthes 1984: 450).

Ipak, ideja o sačinjavanju celovitog svedočanstva o sopstvenom životu kosila se sa Ujevićevim umetničkim *credo*-m i temeljnim poetičkim postulatima. Ključna odrednica ovog umetnika jeste „razvejan“ i neuhvatljiv duh kao „individualna svojstvena esencija“ (Eliot 2017: 10) koja ne pristaje na bilo kakve definicije, sisteme, hronologije, zakonomerstva.

Prema Bartovom tumačenju, želja za pisanjem podrazumeva ukidanje, eliminisanje sopstvene individualnosti, to jest specifično iščeznuće. Njegovo je viđenje da pisanje prerasta u „prostor gdje naš subjekt nestaje [...] gdje je sav naš identitet izgubljen, počevši od samog identiteta pisanja“, zbog

¹⁹ Utemeljivač pojma autofikcija, Serž Dubrovski, pravi distinkciju između autobiografije kao „privilegije rezervisane za znamenite ljude“ i autofikcije, koja je „satkana isključivo od stvarnih događaja i činjenica“ i nalazi se između autobiografije i romana u prvom licu (v. Dušanić 2012: 797–810).

čega „pisati znači kroz unaprijed pretpostavljenu impersonalnost [...] dostići onu točku gdje samo jezik djeluje, ‚izvodi‘, a ne ‚ja““ (Barthes 1984: 450).

Ako pođemo od navedene Bartove tvrdnje, možemo zaključiti da je Ujević odbio da svu performativnost prepusti jeziku i time bude „ukinut“. Taj nikad do kraja objašnjen i uvek upitni duh nije dozvolio zapostavljanje „autorske performativnosti“, ujedno ne dopuštajući ni kritici da „sebi prisvaja važan zadatak da otkrije Autora“ (Barthes 1984: 450).

Ovaj umetnik kao da je naslutio / anticipirao, i unapred negirao, teorijska stanovišta koja će zastupati tezu da „rođenje čitaoca mora biti po cijenu smrti autora“ (Bart 1984: 450)²⁰, odnosno da se u „velikoj umetnosti“ umetnik gubi iz vida (v. Hajdeger 1996). Ukoliko uvažimo Ujevićevu tvrdnju da za njegovu misao „nisu mjerodavne većine, i kad u cijeloj zemlji (na cijelome svijetu) vladaju glasna mišljenja, ja opet uglavnom dajem pravo samo jednom čovjeku, a to sam ja“ (Ujević 1967: 61), postaju upitni legitimnost pozicije tumača, s jedne strane, kao i, sa druge, zamisao o „preturanju“ po „autobiografskim“ spisima u cilju rekonstrukcije autobiografskog (ali ne samo autobiografskog, već, šire gledano, i stvaralačkog) mozaika. Očigledno da svaki trag za kojim bismo pošli, odnosno od kog bismo započeli, jeste proizvoljan. S tim u vezi, podsetićemo na podrugljivo intoniranu poruku koju je Ujević uputio svima koji planiraju da se „hvataju u koštac“ sa njegovim delom:

Nije meni do vaših hvala ni do toga da govorite o meni. [...] ako danas govorite o meni, ne utvarajte sebi da sam vas ja ovlastio, stvar koja bi jedino mogla biti mjerodavna za slojeve publike i budućnosti. Ne, ovlašćenja od mene nemate, a ono se ni u vašim silama generički ne nalazi. (Ujević 1966: 34)

U konstantnom opiranjju definicijama i pretencioznim sudovima, krije se jedan prkosni i razigrani duh koji insistira na nemogućnosti (samo)-određenja, sledeći koncept nejedinstva i večito dovodeći sebe u pitanje. Na taj način, ovaj zavodljivi *spiritus* ne prestaje da intrigira i drži u konstantnoj nedoumici. Kao tačka sažimanja svih protivrečnosti, on nastavlja da postoji i u vidu korektiva – podsećajući / opominjući na sopstvenu nedokučivost, ujedno onemogućavajući „bujanje“ značenja i nesputano baratanje

²⁰ Zdenko Lešić upozorava da Bartovu tezu o „smrti Autora“ ne treba shvatiti radikalno. Ovaj teoretičar ukazuje na to da je posredi problematizovanje tradicionalnog shvatanja autorstva, dakle – „elitističko preferiranje ‚teške‘ literature i njenih autora, to jest sugerisanje novog shvatanja teksta kao „semantičkog polja koje je jedino vrijedno kritičkog tumačenja“ (Lešić 2015: 26) – a ne doslovno odstranjivanje Autora.

elementima autorske fikcije (o čemu je govorio Fuko). Svojim stalnim iskravanjem i iščezavanjem nastavlja intenzivno prisustvo u delu, odbijajući da preuzme „ulogu mrtvog čoveka“ (Barthes) i bude sveden na sopstveno odsustvo (Foucault). Na taj način podseća da je živ – a ne „usmrćen“ pisanjem ili definisan nestajanjem.

Imajući u vidu ujevićevske antinomičnosti, odupiranja hronologijama i taksativnim „knjiženjima“, možemo zaključiti da je Ujevićeva izrazita doslednost u „koherenciji nekoherencije“ u svojoj biti čisto modernistička karakteristika, koja predstavlja neku vrstu autorove strategije, označavajući i jednu od ključnih poetičkih prepoznatljivosti ovog autora.

Literatura

- Barthes, Roland. 1984. „Smrt autora“. *Polja*. Br. 309. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada. 450.
- Bart, Rolan. 1992. *Rolan Bart po Rolanu Bartu*. Novi Sad / Podgorica: Svetovi / Oktoih.
- Blanšo, Moris. 1960. *Eseji: izbor*. Beograd: Nolit.
- De Man, Pol. 1975. *Problemi moderne kritike*. Beograd: Nolit.
- Donat, Branimir. 1974. „Autobiografija – sentimentalna analiza duše“. *Književna istorija* VI. Br. 24. Beograd: Institut za književnost i umetnost. 665–673.
- Drainac, Rade. 1983. „Punopravna odbrana“. U: *Zli volšebnici. Polemike i pamfleti u srpskoj književnosti 1917–1943*. Knjiga III. Prir. Gojko Tešić. Beograd / Novi Sad: Slovo ljubve / Beogradska knjiga / Matica srpska. 339–347.
- Dušanić, Dunja. 2012. „Šta je autofikcija?“. *Književna istorija*. Broj 148. Beograd: Institut za književnost i umetnost. 797–810.
- Eliot, T. S. 2017. „Tradicija i individualni talenat“. *Tradicija i individualni talenat*. Beograd: Službeni glasnik. 9–21.
- Foucault, Michel. 2015. *Što je autor?*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Hajdeger, Martin. 1996. *Izvor umetničkog dela*. Preveo Saša Radojčić. Vrbas: Slovo.
- Ješić, Nedeljko. 2008. *Tim Ujević i Beograd*. Beograd: Službeni glasnik.
- Jović, Bojan. 2014. „Drugi, koji su nekada bili ja (o životnim, poetskim i poetičkim samosagledavanjima srpskih pesnika XX veka)“. U: *Penser l'autofiction: perspectives comparatistes / Preispitivanja: autofikcija u fokusu komparatistike*. Beograd: Filološki fakultet.

- Lešić, Zdenko. 2015. *Saga o autoru*. Sarajevo, Zagreb: Synopsis.
- Ležen, Filip. 2009. „Autobiografski sporazum, dvadeset pet godina kasnije“. *Polja. Časopis za književnost i teoriju*. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada.
- Starobinski, Žan. 1990. *Kritički odnos*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Stefanović, Mirjana. 2010. *Autobiografija*. Beograd: Službeni glasnik.
- Ujević, Tin. 1914. *Hrvatska mlada lirika*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.
- Ujević, Tin. 1963. *Izabrana djela (priručni Ujević)*. Beograd: Narodna knjiga.
- Ujević, Tin. 1964. *Ojađeno zvono. Žedan kamen na studencu. Sabrana djela knjiga II*. Zagreb: Znanje.
- Ujević, Tin. 1965a. *Pjesničke proze, Prepjevi. Sabrana djela V*. Ur. D. Tadijanović et al. Zagreb: Znanje.
- Ujević, Tin. 1965b. *Ljudi za vratima gostionice, Skalpel kaosa. Sabrana djela VI*. Ur. D. Tadijanović et al. Zagreb: Znanje.
- Ujević, Tin. 1966. *Autobiografski spisi, Pisma, Interviewi. Sabrana djela XIV*. Ur. D. Tadijanović et al. Zagreb: Znanje.
- Ujević, Tin. 1967b. *Postuma III. Autobiografski spisi II; Naknadno nađeni prilozi; Prilozi o Tinu Ujeviću. Sabrana djela XVII*. Ur. D. Tadijanović et al. Zagreb: Znanje.
- Vinaver, Stanislav. 2012. „Gospodo profesori, ljubite književnost“. *Obrana pesništva. Dela Stanislava Vinavera*. Knjiga 4. Prir. Gojko Tešić. Beograd: Službeni glasnik / Zavod za udžbenike. 344–347.

Tin Ujević's Autobiographical Mosaic

Abstract: In view of the lack of autobiography in the overall body of Tin Ujević's work, the paper deals with those texts that are published in volumes XIV and XVII of his *Collected Works* under the title *Autobiographical Records*. Proceeding from the assumption that, in Foucault's words, the spirit of the „writer's subject“ presents a cohesive principle that holds together heterogeneous autobiographical fragments, we will pay special attention to Ujević's *spiritus movens*, but also to the reasons for his consistent reluctance to write a comprehensive testimony of his own life.

Key words: autobiography, autobiographical mosaic, Tin Ujević, *Autobiografski spisi* (Autobiographical Records)